

ALEKSANDRA BORKOWSKA
Instytut Psychologii
Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

**SPRAWOZDANIE Z III KONFERENCJI NAUKOWEJ
PSYCHOLOGIA – KONSUMPCJA – JAKOŚĆ ŻYCIA
POMIĘDZY DOBROBYTEM A DOBROSTANEM**

W dniach 10-11 września 2012 roku w Gdańsku odbyła się III konferencja naukowa *Psychologia – konsumpcja – jakość życia. Pomiedzy dobrobytem a dobrostanem*. Konferencja została zorganizowana przez Uniwersytet Gdański oraz Uniwersytet Śląski w Katowicach, a czynni uczestnicy konferencji reprezentowali łącznie 13 ośrodków akademickich: 11 z Polski i 2 ze Stanów Zjednoczonych. Przedstawione w siedmiu sesjach tematycznych rozważania teoretyczne oraz wyniki licznych badań empirycznych inspirowały uczestników do intensywnego dyskusowania dylematów współczesnej cywilizacji w odniesieniu do natury człowieka i jego potrzeb.

W sesji pierwszej – *Konsumpcja, transfer wartości, zmiany społeczne* – zaprezentowano trzy referaty. Sesję rozpoczęła prof. KUL, dr hab. Ewa Rzechowska, prezentując referat *Miejsce dojrzałego człowieka w kulturze konsumpcyjnej. Konstruowanie aktywności życiowej i poczucie jakości życia 50-latków w kontekście zmian na rynku pracy*. Podczas wystąpienia, nawiązując do wyników badań empirycznych, wykazano, że zróżnicowany status zawodowy średniego pokolenia w niełatwych latach kryzysu wpływa na jego stabilność sytuacji życiowej (zagrożenie utratą pracy, bezrobocie, odejście na wcześniejszą emeryturę) i znajduje swój obraz w wybranych wskaźnikach poczucia jakości życia.

Czy istotnie współczesna kultura zachodnia została zdominowana przez paradygmat ekonomii, a człowiek (jego ciało, umysł, działanie) już podlega regułom merkantylnym? Na takie pytanie szukała odpowiedzi dr Teresa Sikora (Uniwersytet Śląski) w referacie *Ale towar! – Człowiek XXI wieku jako przedmiot komodyfikacji*, przedstawiając psychologiczną genezę zjawiska komodyfikacji (utowarowiania), jej przejawy oraz towarzyszące komodyfikacji zmiany psychospołeczne.

Mgr Iwona Malinowska (SGGW) w referacie *Motywy oraz ekonomiczno-społeczne uwarunkowania konsumpcji towarów i usług kulturalnych* opisała rynek towarów i usług kultury z punktu widzenia teorii popytu. Podczas wystąpienia przedstawiono interesujące związki czynników ekonomicznych (cena, dochód) i społecznych (zawód, wielkość rodziny, wiek) z decyzjami konsumentów w zakresie uczestniczenia w kulturze.

Po zakończeniu sesji pierwszej uczestnicy konferencji wysłuchali wykładu ple-narnego wygłoszonego przez prof. Jamesa Burroughsa (University of Virginia) *Between health and well-being: reflections on a transforming world*. Dokąd zmierza świat oparty na maksymach obfitości, natychmiastowości i postępu? Czy współczesny człowiek konsumując coraz więcej i szybciej rzeczywiście wierzy, że tą drogą osiągnie lepsze jutro? Prof. Burroughs podczas wykładu zmierzył się z powyższymi pytaniami przybliżając słuchaczom fenomen działania ‘materialnej pułapki’. Zdaniem prelegenta, konsumpcja niewątpliwie może budować wygodniejszy świat, warto jednak docenić związane z nią długofalowe koszty dla poszczególnych państw, kontynentów i planety.

Sesję drugą – *Wartości, dobrostan, jakość życia* – rozpoczął referat autorstwa dr Małgorzaty Niesiołódzkiej (UG) oraz prof. UG Anny Marii Zawadzkiej: *Czy płacenie podatków sprawia, że jesteśmy bardziej zadowoleni z życia i szczęśliwi? Moralność obywatelska, moralność podatkowa i dobrostan*. W wystąpieniu opisano ciekawe związki między moralnością obywatelską i podatkową a poczuciem satysfakcji z życia, podkreślając jednocześnie moderacyjny wpływ poziomu inkluzyjności – związki między moralnością obywatelską, podatkową i dobrostanem były istotne wśród osób spostrzegających siebie nie jako obywateli świata, lecz jako członków zdefiniowanej grupy narodowej czy społeczności lokalnej.

Mgr Magdalena Poraj-Werder (UW) analizowała zależności występujące między *Motywami konsumpcji a strukturą wartości młodych dorosłych*, przedstawiając wyniki badań zrealizowanych wśród studentów warszawskich i łódzkich uczelni. Autorka sprawdzała czy motywy konsumpcji młodych dorosłych (według modelu *Censydiam* takimi motywami będą: witalność, status, wyróżnianie się, kontrola, wyciszenie się, przynależność, dzielenie się, zabawa) są determinowane przez wartości jako nadrzędną strukturę organizującą zachowanie.

Autor trzeciego referatu w sesji mgr Łukasz Jach (UŚ) w referacie *Antymaterialistyczny przekaz muzyczny a aspiracje życiowe* poszukiwał odpowiedzi na pytanie, czy refleksyjne obcowanie z teściami zawartymi w muzyce reggae, podkreślającymi wartość osobistej wolności, relacji międzyludzkich i duchowego rozwoju, ma związek ze specyfiką profilu celów życiowych jednostek. Autor przedstawił wyniki dwóch badań własnych zrealizowanych wśród studentów oraz uczestników forów internetowych poświęconych muzyce reggae.

Sesję trzecią konferencji – *Psychologia pieniądza* – rozpoczęto od przedstawienia referatu *Pieniądze i nieśmiertelność: wpływ aktywacji pieniądza na lęk egzystencjalny* autorstwa prof. SWPS dr. hab. Tomasza Zaleśkiewicza, dr Agaty Gąsiorowskiej, prof. dr hab. Aleksandry Łuszczyńskiej (SWPS), dr Pelin Kesebir (University of Colorado) i prof. Toma Pyszczyńskiego (University of Colorado). Z szeregu badań psychologicznych wiadomo, że pieniądze są zasobem społecznym wpływającym regulacyjnie na interakcje między ludźmi; badania autorów referatu dowiodły znaczącej siły regulacyjnej pieniędzy również na poziomie intraindywidualnym. Podczas wystąpienia zaprezentowano wyniki badań eksperymentalnych, w których wykazano, że pieniądze mogą być buforem chroniącym człowieka przed odczuwaniem lęku przed śmiercią (nie pełnią jednak takiej roli w odniesieniu do lęku przed stomatologiem).

Czy można zwiększyć poziom oszczędności zmieniając to, jak o nich myślimy? – odpowiedzi na takie pytanie szukała realizując swoje badania mgr Joanna Rudzińska-Wojciechowska (UW). Prelegentka przedstawiła interesujące zależności między niskim vs wysokim poziomem kodowania (założenia Teorii Poziomów Kodowania Liberman i Trope'a) a poziomem i skutecznością oszczędzania. Jednostki, którym indukowano wysoki poziom kodowania (dostrzeganie pierwszoplanowych, centralnych cech sytuacji) decydowały się na odłożenie większej ilości pieniędzy i oszczędzały skuteczniej niż jednostki o niskim poziomie kodowania (dostrzeganie peryferyjnych cech zdarzenia).

Dr Anna M. Helka oraz dr Agata Gąsiorowska w referacie *Wpływ aktywacji idei pieniądza i postaw wobec postaw pieniędzy na zachowanie w grze 'dyktator'* przedstawiły próby zweryfikowania tezy o dążeniu do samowystarczalności i zmniejszaniu się skłonności do zachowań charytatywnych u jednostek na skutek aktywacji idei pieniądza. Autorki przeprowadzając badania z wykorzystaniem komputerowej wersji ekonomicznej gry 'dyktator' potwierdziły, że aktywacja idei pieniądza powodowała obniżenie wysokości transferów pieniężnych u osób o symbolicznej postawie wobec pieniędzy oraz silniejsze negatywne emocje i niższą satysfakcję z podjętej decyzji niż osoby, które realizowały analogiczne transfery w grupie kontrolnej (bez aktywacji idei pieniądza).

Sesję trzecią konferencji zakończył referat *Lęk przed śmiercią i oszczędzanie: czy trwoga egzystencjalna może powstrzymać nas przed konsumpcją?* autorstwa dr Agaty Gąsiorowskiej (SWPS) i prof. SWPS dr. hab. Tomasza Zaleśkiewicza. Podczas wystąpienia przedstawiono wyniki kilku eksperymentów ukierunkowanych na analizowanie zależności pomiędzy oszczędzaniem a trwogą egzystencjalną. Wyniki badań autorów pokazały, że oszczędzanie może być lepszą strategią redukcji trwogi egzystencjalnej niż konsumpcja.

W czwartej sesji konferencji – *Standardy życia związane z konsumpcją i zadowolenie z życia* – zaprezentowano cztery referaty. Autorka pierwszego z nich, mgr Marta Petelewicz (Uniwersytet Łódzki), dyskutowała wyniki badań zrealizowanych wśród łódzkich szóstoklasistów dotyczących zależności między *sytuacją ekonomiczną a dobrostanem psychicznym dzieci w okresie wczesnej adolescencji*. Prelegentka wykazała, że konsumpcjonizm i orientacja materialistyczna, określając status społeczno-ekonomiczny rodzin i zasoby pozostające w bezpośredniej dyspozycji dzieci, nie pozostają bez wpływu na ich samoocenę i satysfakcję z życia.

Czy szczęśliwy konsument to dobry konsument? O relacji zadowolenia z życia z wzorcami konsumpcji opowiadała prof. UW dr hab. Dominika Maison, odnosząc się do wyników badań sondażowych zrealizowanych na ogólnopolskich próbach reprezentatywnych. W badaniach analizowano związki zadowolenia z życia z wybranymi zachowaniami konsumentckimi: używanie różnych kategorii produktów (kosmetyki, produkty spożywcze, finansowe), preferowanie marek w danej kategorii, dbanie o zdrowie i urodę, zainteresowania, sposoby spędzania wolnego czasu. Potwierdzono, że osoby zadowolone z życia są nieco innymi konsumentami niż osoby niezadowolone, niezależnie od poziomu posiadanych dochodów.

Trzeci w sesji referat dotyczył problematyki *dobrostanu psychicznego polskich emigrantów konsumpcyjnych w Kanadzie i Holandii*. Dr Aleksandra Borkowska

(UKSW), prezentując wyniki badań zrealizowanych w Polsce, Kanadzie i Holandii, odpowiadała na pytania: kim jest emigrant konsumpcyjny, czego szuka poza rodzinnym krajem i jak sobie radzi. Badania wykazały, że Polacy, którzy wyjechali do Kanady i Holandii cieszą się wyższym poziomem psychicznego dobrostanu niż Polacy żyjący w kraju. W porównaniu jednak do Kanadyjczyków i Holendrów dobrostan w grupie polskich emigrantów był niższy. Liczne pytania uczestników konferencji po zakończeniu prezentacji potwierdziły, że w czasach nasilonych ruchów ludnościowych, rozpędzonej globalizacji i powszechnego kosmopolityzmu realizowanie badań międzykulturowych jest nie tylko ciekawe, ale przede wszystkim ważne i bardzo potrzebne.

Dr Zofia Pupin (Uniwersytet Opolski) w wystąpieniu *Kieszonkowe – tylko pieniądze czy aż pieniądze?* przedstawiła wyniki badań dotyczących związków między otrzymywaniem przez młodzież kieszonkowego, jego wysokością i regularnością wypłacania a hierarchią wartości, postawami wobec rodziny i grupy rówieśniczej. Okazuje się, że stwarzanie młodym ludziom (13, 16 i 19 lat) okazji do zarządzania nawet niewielkimi sumami pieniędzy służy ich osobistemu rozwojowi, jest pozytywnym czynnikiem w procesie socjalizacji i enkulturacji.

Po sesji czwartej uczestnicy konferencji wzięli udział w sesji plakatowej zamykającej pierwszy dzień konferencji. Podczas sesji plakatowej kontynuowano dyskusowanie zagadnień zaprezentowanych przez prelegentów w referatach oraz analizowano treści pięciu plakatów poświęconych problematyce dobrostanu człowieka.

Mgr Joanna Kłoskowska (UJ) przygotowała dwa plakaty. Pierwszy z nich dotyczył *struktury i wartości psychometrycznych Kwestionariusza Badania Postaw i Opinii* do pomiaru satysfakcji z pracy. Drugi plakat poświęcono wynikom internetowego badania dot. *korelatów i uwarunkowań poziomu satysfakcji z pracy* polskich pracowników w różnych branżach i sektorach gospodarki.

Mgr Tatiana Popadiak-Kuligowska, mgr Joanna Opoczyńska oraz mgr Agnieszka Antecka (SWPS) na plakacie *Na szczęście i na zdrowie – czyli mapa dobrego stanu Polaków* zaprezentowały wyniki pomiaru poczucia dobrostanu Polaków na tle mieszkańców Francji, Niemiec, Włoch, Hiszpanii, Wielkiej Brytanii, USA i Japonii.

Plakat autorstwa prof. UG dr hab. Anny M. Zawadzkiej i mgr Anny Szabowskiej-Walaszczyk przedstawiał ciekawe analizy zmiennej *Samonaprawy jako determinanty szczęścia*. Dr Tomasz Strózik reprezentujący Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu na swoim plakacie przedstawił wyniki badań dotyczących *Systemu wartości i oceny jakości życia młodzieży akademickiej miasta Poznania*.

Drugi dzień konferencji otworzył prof. Ralph Piedmont z Loyola University (Maryland, USA), który wygłosił wykład plenarny *The relevance of spirituals transcendence in a consumer economy: the dollar and sense of it*. Prof. Piedmont zaprezentował różne aspekty współlistnienia duchowości i konsumpcji, pokazując, że duchowość jako motywacyjny wymiar osobowości człowieka znajduje swój wyraz w niemal każdym ludzkim przedsięwzięciu, nawet tym jakże charakterystycznym dla świata biznesu: konkretnym, materialnym, realizowanym ‘tu i teraz’. Podczas wykładu słuchacze poznali model duchowości i religijności autorstwa prof. Piedmonta *ASPIRES* oraz wnioski z badań empirycznych uprawniające do

uznawania modelu *ASPIRES* za uniwersalny czynnik regulujący zachowanie człowieka. Uczestnicy z dużym zainteresowaniem poznawali prezentowane zależności między duchowością a materializmem, wzorcami wydawania pieniędzy, percepcją bieżącej sytuacji ekonomicznej oraz postawami wobec osiągnięcia i utrzymywania finansowego statusu.

Po wykładzie plenarnym rozpoczęto piątą sesję konferencji – *Konsumpcja, duchowość, materializm*, którą rozpoczął referat prof. UŚ dr hab. Małgorzata Górnik-Durose *W poszukiwaniu istoty materializmu: 'duchowość' a merkantylizm psychiczny*. Podczas wystąpienia podjęto próbę zredefiniowania pojęcia materializmu w paradygmacie teorii autodeterminacji oraz rozwinięcia jej poprzez odniesienie rdzenia materializmu do kategorii wartości, celów i motywacji zewnętrznej. Autorka referatu zaproponowała nowe, czterowymiarowe ujęcie materializmu, które określane mianem merkantylizmu psychicznego uwzględniało: wartości, sposoby autoprezentacji, przekonania będące standardami w podejmowaniu decyzji oraz wizję świata społecznego. Po zaprezentowaniu badań własnych ukierunkowanych na zidentyfikowanie psychologicznych właściwości i mechanizmów konstytuujących materialistyczną orientację życiową, prelegentka opisała zależności między merkantylizmem psychicznym a religijnością, wrażliwością etyczną, poszukiwaniem harmonii ze światem i poszukiwaniem sensu życia.

Autorzy kolejnego referatu reprezentujący Uniwersytet Gdański: dr Magdalena Żejmotel-Piotrowska, dr Jarosław Piotrowski, dr Joanna Różycka oraz dr Katarzyna Skrzypińska analizowali *Duchowe wyznaczniki ziemskich przyjemności: wpływ aktywizacji treści transcendentnych i lęku przed śmiercią na nabywanie dóbr*. Podczas wystąpienia zaprezentowano wyniki trzech interesujących badań wskazujących na odmienne efekty aktywizacji treści religijnych i duchowych na chęć nabywania dóbr luksusowych. Na podstawie badań stwierdzono, że zarówno religijność, jak i transcendencja chronią przed odczuwaniem lęku przed śmiercią, ale to transcendencja wolna od treści religijnych wpływa na wyrzekanie się przez jednostkę dóbr doczesnych (spadek konsumpcji) i jest przeciwstawna materializmowi (hamuje nabywanie dóbr powodowane lękiem egzystencjalnym).

Trzeci w sesji referat *Popyt na nieśmiertelność* autorstwa dr. Tomasza Barana (UW) poświęcony był wynikom badania eksperymentalnego, którego celem było przeanalizowanie wpływu lęku przed śmiercią na zachowania konsumenckie ukierunkowane na zapewnienie jednostce symbolicznej nieśmiertelności. Autor próbował wyjaśnić dlaczego konsumenci pragną wysokiej samooceny i na czym polega rola pragnienia nieśmiertelności w decyzjach zakupowych.

Która dziedzina: sprawności czy moralności wpływa w większym stopniu na wzrost konsumpcji i materializmu funkcjonalnego? Na takie pytanie poszukiwała odpowiedzi prof. UG dr hab. Anna Maria Zawadzka, autorka ostatniego w sesji piątej referatu *O źródłach wzrostu konsumpcji: czyli preferencje konsumenckie w sytuacji zagrożenia w dziedzinie moralności i sprawności*. Podczas wystąpienia prof. Zawadzka opisała przebieg i wyniki trzech interesujących badań eksperymentalnych, pozwalających wnioskować, że dziedzina sprawności może mieć większe znaczenie dla wzrostu konsumpcjonizmu (konsumpcja doznaniowa i dokonywanie

zakupów), podczas gdy dziedzina moralności może być kluczowa dla wzrostu materializmu funkcjonalnego jednostek.

W szóstej sesji konferencji – *Dobrostan w środowisku pracy* – zaprezentowano trzy referaty. Autorzy pierwszego z nich, reprezentujący Uniwersytet Śląski, dr Małgorzata Chrupała-Pniak i dr Damian Grabowski badali *Inwestycyjne aspekty zaangażowania w pracę w kontekście kontraktu psychologicznego*. Podczas wystąpienia zaprezentowano teoretyczne założenia dotyczące pracy jako formy konsumpcji oraz współczesne poglądy na angażowanie się w pracę i przywiązanie organizacyjne rozwijane w nurcie psychologii i zarządzania. Opisano dynamiczny i niespecyficzny charakter kontraktu psychologicznego, sformułowano ponadto ciekawe implikacje dla praktyki zarządzania i motywowania pracowników.

Kolejny referat w sesji *I-deals jako metoda kształtująca satysfakcjonujące relacje człowiek – organizacja* wygłoszony przez prof. UEP dr hab. Elżbietę Kowalczyk przybliżył słuchaczom specyfikę idiosynkratycznych umów w sprawie pracy bazujących na elastyczności zatrudniania pracowników. Podczas prezentacji odniesiono się do wyników badań empirycznych, na podstawie których opisano zakres, korzyści oraz koszty związane z zastosowaniem *i-deals*, zdaniem autorki, nowatorskiego i skutecznego narzędzia w kształtowaniu relacji człowiek – organizacja.

Sesję szóstą zakończył referat *Rola płci, rodzaju motywacji potencjalnego pracownika oraz wizerunków firm w ocenie ich atrakcyjności* autorstwa dr Małgorzaty Styśko-Kunkowskiej i Małgorzaty Kozłowskiej z Uniwersytetu Warszawskiego. W referacie zaprezentowano wyniki badań eksplorujących znaczenie rodzaju motywacji i odpowiadającego jej wizerunku pracodawcy w ocenie atrakcyjności wybranych firm, formułowanej przez osoby wkraczające na rynek pracy. Z badań wynioskowano, że wizerunek firmy częściej był predykatorem oceny atrakcyjności w grupie kobiet, a motywacja jednostki wpływała na ocenę atrakcyjności firm w grupie mężczyzn.

W sesji siódmej kontynuowano dyskusję dotyczącą *Dobrostanu w środowisku pracy (część II)*. Dr Diana Malinowska i prof. UJ dr hab. Aleksandra Tokarz analizowały *Poziom zadowolenia z życia u pracoholików jako kryterium wyróżnienia funkcjonalnej i dysfunkcjonalnej postaci pracoholizmu*. Dr Malinowska na podstawie badań przeprowadzonych wśród menedżerów uzasadniała wyróżnianie w psychologii funkcjonalnej i dysfunkcjonalnej postaci pracoholizmu. Wyodrębnione w badaniach dwie grupy pracoholików różniły się między sobą w zakresie zmiennych dotyczących wartości (podobieństwo do uniwersalnej hierarchii wartości, nasilone kryzysy w wartościowaniu) i celów (autonomiczne vs instrumentalne), nie zaobserwowano jednak istotnych różnic pod względem orientacji motywacyjnych.

Partner w domu, partner w biurze? Jakość życia par pracujących razem i osobno badali reprezentujący Uniwersytet Gdański: dr Karol Karasiewicz, dr Aleksandra Lewandowska-Walter, dr Dorota Godlewska-Werner i dr Andrzej Piotrowski. Podczas wystąpienia przedstawiono wyniki badań ukierunkowanych na zbadanie różnic w zakresie jakości życia rodzinnego i zawodowego u par pracujących razem i osobno w zależności od pozycji zależności wobec siebie. Zaobserwowano występowanie zależności między oceną współpracy z partnerem a stopniem zadowole-

nia z życia. Przedstawiono ponadto ciekawe różnice wśród badanych par w zakresie oceny aspektów życia rodzinnego i zawodowego oraz w obszarze: równowaga praca – życie.

Sesję siódmą zakończyło wystąpienie dr Joanny Chudzian (SGGW), która analizowała *Wpływ reklamy na przebieg procesu podejmowania decyzji zakupowych konsumentów* w odniesieniu do nowoczesnych i tradycyjnych produktów mleczarskich. Autorka referatu wykazała znaczenie oddziaływania na poszczególne etapy procesu decyzyjnego w zwiększaniu skuteczności reklam na rynku produktów mlecznych.

Po zakończeniu sesji siódmej rozpoczęto dyskusję na temat poruszanych podczas konferencji licznych i jakże aktualnych problemów współczesnego świata: konsumpcji, znaczenia pieniądza w życiu człowieka, oszczędzania, wartości, duchowości, egzystencjalnych lęków, aktywności zawodowej i zmian społecznych. Podjęto próbę podsumowania wyjątkowego dwudniowego spotkania przedstawicieli licznych ośrodków akademickich, którego celem było wnikliwa refleksja nad kondycją i jakością życia człowieka na początku XXI wieku. Niewątpliwie III konferencja naukowa *Psychologia – konsumpcja – jakość życia. Pomiędzy dobrobytem a dobrostanem* była wydarzeniem o dużym znaczeniu i wysokiej randze, które przebiegło w atmosferze sprzyjającej wymianie naukowych doświadczeń.

Konferencję zakończono złożeniem podziękowań komitetom: honorowemu, naukowemu i organizacyjnemu konferencji, prelegentom z Polski i Stanów Zjednoczonych, doktorantom, studentom oraz wszystkim osobom i instytucjom zaangażowanym w przygotowanie i sprawny przebieg tego wartościowego i owocnego wydarzenia.